

Dunyodagi eng zaharli ilonlarning biologik xususiyatlari

Raufova Munisa Po‘latmalik qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya
Yo‘nalishi 102-guruh talabasi

Annotatsiya. Bugungi kunda jonivorlar zahriga ham ehtiyoj katta. Jumladan ilonlar zaharidan ham tibbiyotda keng foydalaniladi. Ammo jahon sog‘liqni saqlash tashkilotiga kora yiliga 5 milliondan ortiq inson ilon zahridan jabr ko‘radi.

Kalit so‘zlar: Qora ilon, Yovuz bezli ilon, Ko‘zoynakli ilon, Shavqatsiz ilon, Yolbars ilon, Burunli eggidrina, gemovatoksik, gemoliz, ilon zahari, shifobaxsh xususiyatlari

Ilonlar (*Ophidia yoki Serpentes*)-tangachalilar kenja turkumiga kiradi. Tanasi ingichka va uzun, uzunligi 8 smdan 10 mgacha, muguzsimon, qalqon va tangachlar bilan qoplangan.

Ilonlarning 3000 ga yaqin turi 13 oilaga bolinadi. Asosiy oilalari: Suv ilonlari, aspidlar, dengiz ilonlari, qora, chuqurboshlilar va qalqondumlilar, soqirlilar, torog‘izlilar, bog‘ma ilonlar.

yer yuzida Antarktidadantashqari hamma joyda uchraydi. Odatda, yer ustida, qalin o‘t o‘lanlar orasida, daraxtlarda, ko‘p turlari cho‘llarda, ayrim turlari suvda suvda yashaydi. Yirtqich, o‘ljani tirikligicha yoki oldin zaharlab yo bogib keyin yutadi. Tuxum qoyadi, ayrimlari esa tirik tugadi. Ilonlar tabiatda kemiruvchiular, mollyuskalar va hashorotlar sonini cheklab turishda katta ahamiyatga ega.

O‘zbekiston hududida ilonning 20 gacha yaqin turi tarqalgan, ulardankapcha ilon, kolvor ilon, dasht qora ilon, qalqontumchuq charx ilonlari hisoblanadi. Ko‘pchilik turlarining soni kamayib ketmoqda. Xalqaro tabiatni muhofaza qilish jamiyati “Qizil kitobi”ga 16 tur va kenja turi kiritilgan.

Har yili dunyo boylab 5 million dan ortiq odam sudralib yuruvchilar tomonidan chaqishi mumkin. Ammo faqat yarmida ilon zahariqurbonlarga toksik tasir korsatadi va 9 ming kishinobud bo‘ladi. Ma’lum bo‘lishicha hamma odamlar ham hayvonlarning parotid bezlaridan ajralib chiqadigan noyob moddaga bir xil darajada sezgiz emas

Qora ilon yoki Mamba –Ellipidae oilasiga mansub dunyodagi eng xavli ilonlardan biri hisoblanadi.U kopchilikni hayratda qoldiradigan va buhayvonibilish uchun juda jozibali qiladigon bazi xususiyatlarga ega.Bu ilonyog‘on,uzunligi 2 metrgacha .Boshi uchburchaksimon yoki trapetyasimon.Jaglarining oldingiqismida zahar o‘tkazuvchi1-2 tadan yirik naysimon tishi va 3-5 tadanmayda tishchalari bo‘ladi .Mayda umurtqalilar bilan oziqlanadi Uning chaqishi inson hayoti uchun xavli hisoblanadi .Qon va qon tomirlarga ta’sir etuvchi (*gemovatoksik*),qon tarkibini buzib suyultiadi (*gemoliz*) eritadi va ivitadi.Chaqqan joy shishadi,qizaradi ,qiziydi,kengachadi,so‘ng chetlari ko‘karadi.Bemorning o‘gzi quriydi,boshi aylanadi nutq, qobilyati buziladi.10-20 daqiqa ichida birinchi yordam korsatilmasa bemor halok bo‘lishi mumkin .Agar ilon bir tishi bilan chaqqan bolsa ahvol yengilroq kechadi .Ayollar bolalar va mast holdagi kishlarda og‘riq kuchlichoq boladi.

Bezli yovuz ilon-(*Doliophis intestinalis*) aspidlar oilasiga mansub zaharli ilonning bir turi.Sumatra va Flippingda keng tarqalgan .Zahar bezi juda yirik, Biroq ilonlar turlari orasida faqat 10% zaharli hisoblanadi tanasining oldingi 1/3 qismini egallaydi.Bo‘yi 57 smgacha dumi qisqa rangi olataroq .Zahari kop va kuchli bolsada og‘zi kichkina bolganidan odam uchun xavsiz 4 ta turi bor.

Shavqatsiz taypan iloni-juda zaharli avstrayalik ilonlar aspidlar oilasiga mansub bolib,ularni ikki xil korinishi bor: shafqatsiz ilon va taypan. Bu yetarli darajada katta ilon ularni ularni chaqishi juda xavfli hisoblanadi hatto dunyodagi zamonaviy ilonlardan ham xavfliroq hisoblanadi hali zaharga qarshi dori o‘ylab topilmagan bu katta aspidlar vakilli yomon fe’li bilan o‘tmishdan ajralib turadi Bu ilon uzunligi 1.9 m gacha bolishi mumkin. Uni quruq tekislik maydonlarida Avstraliya markazida u qurqliklarga hujum qiladigon joyda uchratish mumkin Shavqatsiz ilon zahri 100 kishini o‘ldirishga yetadi taqqoslaganda uning zahri ko‘braning zahridan 180 marta kuchli ekan Hali zaharga qarshi dori oylab topilmagan paytda bu ilon chaqishidan 90% odamlar halok bo‘ladi

Ko‘zoynakli ilon- aspidsimon oilasiga mansub.juda chiroyli rang barang ilon ,1.5-2m gacha o‘sadi.Umurtqali hayvonlar jumladan ilonlar bilan oziqlanadi. Urgochisi 8-12 ta tuxum qoyib ularni qorqlaydi.Kozoynakli ilon xavf tugilganida tanisining old qismini yerdan dars kotaradi.bir necha qovurgalarni ikki yonga yoyib boyining boshidan kichikbelkurakka oxshash kengaytiradi.Hindiston O‘rta Osiyo Janubiy Xitoyda yashaydi Ko‘bra dunyoga kelishi bilanoq zaharli hisoblanadi.yuqori jagida 2 tazahar tishi boladi O‘zbekistonda va Xalqaro Qizil kiobga kiritilgan. Bu ilonlarni serpentariyalarda boqiladi.Ko‘zoynakli kobraning zaharidan toksinlar va neyro toksinlar olinib tibbiyotda foydaniladi. U Markaziy asab tizimini ishdan chiqaradi Bir gram zahar o‘rtacha bo‘lgan 140 ta itni oldirishga yetadi.

Burunlienggidrina- hinda tinch okeanlarining tropic qismida yashovchi zaharli ilon U zaharli ilon turiga kirsada lekin tinchlik sevar xulqga ega Dengizda baliqchilardan uzoqroq yuradi. Bu ilon zahri kobraning zahridan 4-8 barabar kuchliroqdir.Insoning oldirish uchun 1,5 mg doza yetarli Uning zahridan kuchli neyrotoksinlar bor

Yo‘lbars ilon – aspidlarni yana bir vakilli va Avstrakiyada yashovchi ilon Bu uncha katta ilon bolmasada juda zaharli .Uncha katta bolmagan hayvonni chaqqanda u darhol oldiradi Xavf shundan iboratki u deyarli Avstrakiyaning hamma joyida uchraydi va bu kontinentga eng kop joylashgan ilonlardir

Ilonlardan zahar olib sotish har yerda uchreydigon bizness emas .Uddasidan chiqqanlar uchun momay daromad manbai .Kerakchimiqdordagi zaharli moddalar olish uchun ilonlarni yetishtirish va saqlash uchun maxsus fermalar tashkil etilgan.

U yerda zaharlar yigiladi. Ilonlarni yetishtirish uchun Avgonistonni iqlimi qulay hisoblanadi. Ko‘p fermalar ha shu yerda joylashgan.

Ilon zahari o‘zining ajoyib shifobaxsh xususiyatlarini ko‘rsatadi. Miya qon aylanish va ko‘rish eshitish nuqsonlarining rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Yurak qon tomir kasaliklar xavfini kamaytiradi. Immuniter reaksiyasini faollashtiradi. Qora ilon bir kg zahrini bozorda million dollardan ortiq baholanadi

Foydalangan adabiyotlar

- 1 “Ilm Ziyo” nashriyot uyi, 2007-yil
- 2 “Zar Qalam” MCHJ, 2005-yil
- 3 O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti 2003-yil
- 4 Ziyoz.uz
- 5 <https://ia.rf.ru>
- 6 uz.m.wikipedia.org

Research Science and Innovation House